

UČINKOVITOST POSLOVANJA U SEKTORU PROMETA HRVATSKE

Sektor prometa u Hrvatskoj uključuje prijevoz, skladištenje i veze. Analiza je obuhvatila učinkovitost sektora u razdoblju 1997.-2000. Likvidnost sektora bila je negativna i značajan je dio kapitala bio upisan, a neuplaćen. Razina zaduženosti nalazila se unutar uobičajenih granica prema standardnim pravilima. Upravljanje imovinom dovelo je do usporavanja gospodarske djelatnosti, a investicije su se pojavile tek na svršetku razdoblja. U najvećem dijelu razdoblja pojavili su se gubici u poslovanju, a u značajnom dijelu sektora gubici su bili veći od vrijednosti kapitala.

Uvod

Održivi rast svakog gospodarstva zasniva se na povećanju učinkovitosti poslovanja, podizanju konkurentne sposobnosti i povećanju izvoza poduzeća kao osnovnih gospodarskih subjekata. Imajući na umu geofizički i geopolitički položaj Hrvatske, pa prema tome i značaj prometa za društveno-ekonomski razvitak Hrvatske, posebno je zanimljivo ukazati na ta kretanja u sektoru prometa, što i jest cilj ovoga rada.

S funkcionalnog stajališta ovaj rad obuhvaća djelatnost "Prijevoz, skladištenje i veze", što je jedno od 17 područja definiranih u Nacionalnoj klasifikaciji djelatnosti (NKD).¹ Područje Prijevoza, skladištenja i veza obuhvaća²:

* Jadranka Bendeković, dr. sc., docent Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Članak primljen u uredništvo: 14. 5. 2002.

¹ "Nacionalna klasifikacija djelatnosti - Metodološke upute", Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1997., str. 11.

² "Nacionalna klasifikacija djelatnosti", Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku - Metodološke upute", Zagreb, 1997., str. 69.-70.

- 1 potpodručje
- 5 odjeljaka, i to
 - 60 - Kopneni prijevoz i cjevovodni transport
 - 61 - Vodeni prijevoz
 - 62 - Zračni prijevoz
 - 63 - Prateće i pomoćne djelatnosti u prijevozu; djelatnosti putničkih agencija
 - 64 - Pošta i telekomunikacije
- 14 skupina
- 21 razred
- 32 podrazreda

S teritorijalnog stajališta istraživanje obuhvaća one tvrtke, kojih se sjedište nalazi na teritoriju Republike Hrvatske.

Imajući na umu veličinu, u analizu su uključeni svi poduzetnici, tj. mali, srednje veliki i veliki poduzetnici.³

Mali su poduzetnici u klasifikaciji izvornih podataka oni koji ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija:

- zbroj bilance nakon gubitka iskazanog u aktivni u protuvrijednosti 1 milijun EURO;
- prihod u 12 mjeseci prije sastavljanja bilance u protuvrijednosti od 2 milijuna EURO;
- godišnji prosjek zaposlenih 50.

Srednje veliki poduzetnici oni su poduzetnici koji prelaze dva od tri kriterija za male poduzetnike, a nikad ne prelaze dva od tri sljedeća kriterija:

- zbroj bilance nakon odbitka iskazanog u aktivni u protuvrijednosti 4 milijuna EURO;
- prihod u 12 mjeseci prije sastavljanja bilance u protuvrijednosti od 8 milijuna EURO,
- godišnji prosjek zaposlenih 250.

Veliki su poduzetnici oni koji prelaze barem dva od tri kriterija za srednje velike poduzetnike.

Istraživanje je obuhvatilo razdoblje od 1997.-2000.g., jer da je NKD u službenoj primjeni pri prikupljanju i objavljivanju podataka od 1. siječnja 1997., pa je klasifikacija djelatnosti iz prijašnjih godina različita.⁴ U analizi su korišteni podaci Zavoda za platni promet Republike Hrvatske koji su klasificirani u skladu s NKD,

³ Vidi Zakon o računovodstvu, Narodne novine. br. 90./92., čl. 16. Iznosi navedeni u tom zakonu u DEM ovdje su pretvoreni u EURO po tečaju 1 EURO = 2 DEM.

⁴ U razdoblju 1976.-1996. primjenjivana je Jedinstvena klasifikacija djelatnosti (JKD), koja nije omogućivala uspoređivanje naših podataka s podacima drugih država i međunarodnih institucija.

a odnose se na pojedine stavke iz financijskih izvještaja Računa dobiti i gubitka, Bilance i dodatne podatke. Obradom tih podataka došlo se do pokazatelja koji su navedeni ovdje.

Učinkovitost poslovanja može se promatrati s različitih stajališta, pa otud i njezini različiti segmenti. U ovoj analizi obrađeni su:

- likvidnost,
- zaduženost,
- upravljanje imovinom,
- ekonomičnost,
- rentabilnost.

U skladu s navedenim segmentima učinkovitosti poslovanja određena je i struktura ovoga rada.

Likvidnost

Likvidnost ili sposobnost poduzeća da podmiruje svoje dospjele financijske obveze pokazuje odnos između unovčivih sredstava i kratkoročnih obveza. Ako su sredstva poduzeća takva da omogućuju podmirenje njegovih dospjelih financijskih obveza, poduzeće je likvidno.

Podaci o kretanju pokazatelja likvidnosti u sektoru prijevoza, skladištenja i veza u promatranome razdoblju navedeni su u Tablici 1.

Podaci Tablice 1. pokazuju da postoje značajni iznosi upisanog kapitala, koji nije uplaćen (AOP 001), pa znači da već u početku poduzeća u stvarnosti nisu raspolagala kapitalom potrebnim za normalno poslovanje, već je taj novac postojao samo fiktivno. U tijeku 1998. iznos upisanog, a neuplaćenog kapitala neznatno se smanjio, pa se zatim ponovo povećao u 1999. i 2000. Na svršetku razdoblja u godini 2000. nije bilo uplaćeno oko 30 milijuna kuna ili 8% više nego godine 1997. Dakle, umjesto da se iznos upisanog, a neuplaćenog kapitala smanjivao i tako dovodio poslovanje u normalniju situaciju, on se povećavao i postajao je sve značajniji izvor nelikvidnosti.

Uvođenjem NKD ta je usporedivost postignuta, ali je promijenjena klasifikacija djelatnosti, što onemogućuje neposrednu usporedbu podataka prije i poslije stupanja na snagu NKD. Razlike između JKD i NKD dolaze do izražaja prije svega u obuhvatu djelatnosti područja. Naime, prema NKD djelatnost putničkih agencija uključena je u ovo područje, dok ju je JKD svrstavao u područje ugostiteljstva i turizma. Osim toga, usluge marina, koje su prema JKD obuhvaćene ovim područjem, NKD uključuje u područje O - Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti, tj. u Podrazred 92.62.1 - Djelatnost marina. Vidi "Nacionalna klasifikacija djelatnosti - Metodološke upute", Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1997., str. 3. i 13.

Standardno pravilo održavanja likvidnosti - da kratkoročne obveze (AOP 075) ne smiju biti veće od kratkoročne imovine (AOP 031) - nije u promatranome razdoblju poštivano. Situacija je u tom pogledu bila gora na svršetku, nego na početku razdoblja, jer da je omjer kratkoročne imovine prema kratkoročnim obvezama u godini 1997. bio 1,0688, a u 2000. iznosio je 0,9773.g. To znači da je kratkoročna imovina u godini 2000. bila manja od kratkoročnih obveza. Te obveze dijelom nisu podmirivane, pa su tako poticale nelikvidnost kod vjerovnika, dijelom su za njihovo podmirenje korištena sredstva iz kredita, povećavajući financijske rashode dužnika i nelikvidnost, a dijelom su za njihovo podmirenje korištena sredstva dobijena prodajom dugoročne imovine, što je smanjivalo likvidnost na dugi rok (solventnost).

Tablica 1.

LIKVIDNOST U SEKTORU PRIJEVOZA, SKLADIŠTENJA
I VEZA U RAZDOBLJU 1997.-2000.

Pokazatelj	AOP oznaka	1997.	1998.	1999.	2000.
1. Potraživanja za upisani, a neplaćeni kapital - kuna	001	27.897.261	26.454.243	27.869.335	30.079.506
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	95	100	108
2. Kratkotrajna imovina / Kratkoročne obveze	031/075	1,0688	1,0152	1,0449	0,9773
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	95	98	91
3. (Kratkotrajna imovina - Zalihe) / Kratkoročne obveze	(031-032)/075	0,8452	0,8251	0,8218	0,8333
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	98	97	99
4. Obveze prema dobavljačima / Kratkoročne obveze	072/075	0,1134	0,0957	0,0802	0,1578
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	84	71	139

U kratkoročnoj se imovini nalaze i zalihe (AOP 032), a pitanje je u kojem roku i po kojoj se cijeni one mogu prodati i pretvoriti u likvidna sredstva. Zbog toga je preporučljivo kratkotrajnu imovinu umanjiti za zalihe i dobijeni rezultat staviti u omjer prema kratkoročnim obvezama, da bi se izmjerila samo tekuća likvidnost. Vidljivo je, da je tako definirana likvidnost bila manja od jedinice u cijelom promatranome razdoblju, što znači da tekuća sredstva nisu bila dovoljna za pokriće kratkoročnih obveza, pa je sektor uzet u cjelini bio nelikvidan. Opaža se, dalje tendencija blagog pogoršanja, jer je tekuća likvidnost bila najveća u godini 1997., i imala je koeficijent 0,8452, a zatim je neznatno padala u tijeku ostatka razdoblja, a u godini 1999. bila je najmanja i koeficijent je iznosio 0,8218.

Udio obveza prema dobavljačima (AOP 072) u kratkoročnim obvezama u godini 1997. imao je koeficijent 0,1134 ili bio je 11,34%, što se može smatrati relativno malim udjelom. U godinama 1998. i 1999. on je dodatno padao, ali je na

kraju razdoblja, u godini 2000., porastao na 15,78%. Takvo kretanje pokazuje da su porasle nepodmirene obveze prema dobavljačima, što je bilo posljedica smanjivanja poglavito tekuće likvidnosti. Na taj je način nelikvidnost sektora prijevoza, skladištenja i veza poticala smanjivanje likvidnosti i u sektorima svojih dobavljača.

Dakle, sektor prijevoza, skladištenja i veza bio je nelikvidan u cijelom promatranome razdoblju, i to s tendencijom blagog pogoršanja, tako da je godine 2000. najlošija u tome pogledu. Kontinuirano nepodmirivanje kratkoročnih obveza posljedica je neučinkovitog poslovanja, na što utječe porast upisanog, a neuplaćenog kapitala, tehnološko zaostajanje, loša organizacija i upravljanje poslovanjem, niska proizvodnost, visoki troškovi, nepoštovanje financijske discipline, neučinkovitost pravosudnog sustava i ostalo. Nemoguće je izolirati i izmjeriti učinke tih pojedinih faktora, jer su oni međusobno ovisni, a ne postoje ni izvori podataka koji bi to omogućili. No, nemogućnost podmirenja dospjelih financijskih obveza prisiljavala je poduzeća na reakcije koje su im dodatno povećavale rashode poslovanja. Uzimanje kredita dovodilo je do povećanja financijskih rashoda, kompenzacije radi podmirivanja obveza u naturi povećavale su materijalne troškove, otpisivanje potraživanja je smanjivalo dohodak kod vjerovnika, a nelikvidnost u tijeku nekoliko godina prijeti da poduzeće dovede u situaciju nesolventnosti, kada ono nije u mogućnosti podmiriti svoje dugoročne obveze i prijeti mu stečaj. Istovremeno je smanjena mogućnost restrukturiranja poduzeća radi podizanja njegove učinkovitosti, postizanja komparativnih prednosti i općenito razvitka, pa je krug zatvoren i nelikvidnost se može dodatno povećavati.

Zaduženost

Stalno postojanje problema u vezi s likvidnošću i nastojanje da se oni riješe na različite načine, a poglavito uzimanjem dodatnih kredita, dovode do povećanja zaduženosti i smanjivanja solventnosti. Osnovno je pitanje do koje se razine smije povećavati zaduženost i smanjivati solventnost, a da ne počnu djelovati negativno na stabilnost i učinkovitost poslovanja. Standardno se smatra da odnos duga i vlastitih sredstava ne bi morao biti veći od 1.5, što znači da bi se ne više od 60% ukupne aktive smjelo financirati iz duga, a ostatak vlastitim sredstvima. Povećanje duga preko navedene granice dovodi poduzeće u opasnost, jer eventualan nepredvidivi pad prihoda ili porast rashoda onemogućuje da ono podmiruje dugoročne financijske obveze, pa poduzeće postaje nesolventno. Podaci o pokazateljima zaduženosti sektora u cjelini navedeni su u Tablici 2.

Odnos između ukupnih obveza, tj. dugoročnih (AOP 067) i kratkoročnih (AOP 075), prema ukupnoj aktivi (AOP 055) ukazuje na udio duga u ukupnim poslovnim

sredstvima ili na stupanj zaduženosti poduzeća, a ujedno i na strukturu izvora sredstava iz kojih se financira aktiva. Zbroj dugoročnih i kratkoročnih obveza u 1997. bio je 31,57% od ukupne aktive, a poslije je porastao i u godini 2000. iznosio je 42,41%. To znači da je ostatak aktive financiran vlastitim sredstvima poduzeća, pa je stupanj samofinanciranja u godini 1997. bio 68,43% ($100,00 - 31,75 = 68,43$), a u godini 2000. nešto se smanjio i iznosio je 57,59% ($100,00 - 42,41 = 57,59$). Prema tome, stupanj zaduženja dosegao je oko 42% od ukupnih poslovnih sredstava, što ukazuje na relativno nisku zaduženost. Standardno se smatra da je u normalno rizičnoj situaciji na tržištu prihvatljiv odnos duga i vlastitih sredstava od 1.5 ili 60% zaduženosti, jer se kod tog odnosa još uvijek očekuje uredno vraćanje duga i stabilnost poslovanja. Dakle, u promatranom je razdoblju stupanj zaduženosti sektora prijevoza, skladištenja i veza bio u prihvatljivim granicama, ali je porastao od 30% na 40%, što ukazuje nedvojbeno na tendenciju porasta.

Tablica 2.

ZADUŽENOST U SEKTORU PRIJEVOZA, SKLADIŠTENJA I VEZA U RAZDOBLJU 1997.-2000.

Pokazatelj	AOP oznaka	1997.	1998.	1999.	2000.
1. (Dugoročne obveze + Kratkoročne obveze) / Ukupna aktiva	(067+075)/055	0,3157	0,3157	0,3830	0,4241
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	100	121	134
2. (Dobit prije oporezivanja + Financijski rashodi) / Financijski rashodi	(126+117)/117	1,8331	1,8331	1,8859	2,4465
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	100	103	133

Sa stajališta zaduženosti zanimljivo je analizirati i pokrivenost financijskih rashoda sektora. Pritom je važna proizvodna dobit, koja se definira kao ukupni prihodi umanjeni za materijalne troškove, amortizaciju i bruto plaće. Dakle, proizvodna dobit sadrži i dio koji je namijenjen pokriću financijskih rashoda, da bi se tek nakon podmirenja financijskih rashoda došlo do dobiti prije oporezivanja. Prema tome, ako se dobiti prije oporezivanja (AOP 126) dodaju financijski rashodi (AOP 117) doći će se do proizvodne dobiti, koju se može staviti u odnos prema financijskim rashodima. Ako je taj omjer jednak jedinici, tada će sva proizvodna dobit poslužiti za pokriće financijskih rashoda, pa će dobit prije oporezivanja biti jednaka nuli. Ako je spomenuti omjer veći od jedinice, proizvodna je dobit više nego dovoljna za pokriće financijskih rashoda, što znači da će nakon pokrića financijskih rashoda, dobit prije oporezivanja još uvijek biti veća od nule. Omjer manji od jedinice ukazuje na to da je proizvodna dobit manja od iznosa financijskih rashoda i nije dovoljna za njihovo pokriće, pa bi nakon podmirenja financijskih rashoda dobit prije oporezivanja bila manja od nule i pojavio bi se gubitak. Podaci

za promatrano razdoblje ukazuju na to da je proizvodna dobit bila u svim godinama veća od financijskih rashoda, pa je kao posljedica koeficijent pokrivenosti financijskih rashoda imao stalno vrijednosti veće od jedinice i sektor je mogao bez problema podmirivati svoje financijske rashode. Dalje, je taj koeficijent u tijeku razdoblja rastao i u godini 2000. dosegao vrijednost 2,4465, što znači da je proizvodna dobit u toj godini bila oko 2,5 puta veća od financijskih rashoda, a poslovanje financijski stabilno.

Prema tome su stupanj zaduženosti i pokrivenost financijskih rashoda u sektoru prijevoza, skladištenja i veza u cijelom promatranom razdoblju bili prihvatljivi, ali s tendencijom pogoršanja. Usprkos porastu stupnja zaduženosti, njegova maksimalna vrijednost od 42% ukazuje da je još uvijek ispod 50%. Porast pokrivenosti financijskih rashoda pokazuje da je proizvodna dobit sve veća u odnosu na financijske rashode, i da sektor sve lakše može podmirivati svoje financijske rashode. Takva situacija ukazuje na to da zaduženost nije bila problem koji je opterećivao poslovanje.

Upravljanje imovinom

Manje ili više učinkovito upravljanje imovinom kojom se koristi poduzeće ima presudan utjecaj na učinkovitost njegova poslovanja. Rezultat upravljanja imovinom jest obrtaj poslovnih sredstava, koji pokazuje koliki se broj puta obrnu poslovna sredstva kao osnovni činitelj poslovanja. Poslovna se sredstva u različitim pojavnim oblicima koriste u poslovanju, a kao rezultat njihova korištenja javlja se izlazni učinak, tj. ukupan prihod. Kod pozitivnog poslovanja ostvarivat će se veća dobit, ako je veći obrtaj poslovnih sredstava, jer svaki njihov obrtaj pridonosi jednokratnim učinkom pozitivne razlike između prihoda i rashoda. Koeficijenti kojih je vrijednost manja od jedinice pokazuju da se poslovna sredstva ne uspijevaju obrnuti ni jednom u tijeku godine, a vrijednosti koeficijenata većih od jedinice pokazuju da se poslovna sredstva toliko puta obrnu u tijeku godine. U skladu s vrijednosti koeficijenta obrtaja poslovnih sredstava očekuje se i prinos na korištena poslovna sredstva, pa obrtaj poslovnih sredstava ima naglašeno veliki utjecaj na učinkovitost poslovanja.

Pokazatelji učinkovitosti upravljanja imovinom mogu biti različiti, ovisno o stajalištu s kojega se promatra učinkovitost upravljanja imovinom, tj. o tome koje se veličine stavljaju u odnos. U Tablici 3. navedeni su ti pokazatelji za sektor prijevoza, skladištenja i veza u promatranome razdoblju.

Obrtaj ukupnih poslovnih sredstava definira se kao odnos ukupnih prihoda (AOP 124) prema ukupnoj aktivni (AOP 055). Vrijednost toga pokazatelja kretala

se oko 0,50 u tijeku jedne godine, što znači da je potrebno oko 2 dvije godine da se obrne ukupna aktiva ili da se obrnu ukupna poslovna sredstva sektora u cjelini. Potrebno je istaći da je na svršetku promatranoga razdoblja u godini 2000. taj obrtaj bio jednak (0,5319) obrtaju na početku razdoblja, u godini 1997.(0,5464). To znači da u tijeku te četiri godine nije došlo do povećanja obrtaja poslovnih sredstava, već je on bio sve sporiji i kao posljedica toga negativno djelovao na učinkovitost poslovanja.

Obrtaj samo kratkotrajne imovine ili obrtnih sredstava definira se kao odnos ukupnih prihoda (AOP 124) prema kratkotrajnoj imovini (AOP 031). Po logici stvari taj je obrtaj brži od obrtaja ukupne aktive, u kojoj se još nalaze i dugoročna imovina ili osnovna sredstva. Vrijednosti obrtaja kratkotrajne imovine u promatranome razdoblju padale su od 2,8513 u 1997. na 2,4409 u 2002. što znači da se taj obrtaj značajno usporavao i negativno djelovao na učinkovitost poslovanja. Zbog toga uzroke usporavanja obrtaja ukupnih poslovnih sredstava ili usporavanja djelatnosti sektora valja traži značajnim dijelom u usporavanju obrtaja kratkotrajne imovine.

Tablica 3.

UPRAVLJANJE IMOVINOM U SEKTORU PRIJEVOZA,
SKLADIŠTENJA I VEZA U RAZDOBLJU 1997.-2002.

Pokazatelj	AOP oznaka	1997.	1998.	1999.	2000.
1. Ukupni prihodi / Ukupna aktiva	124/055	0,5464	0,5148	0,4984	0,5319
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	94	91	97
2. Ukupni prihodi / Kratkotrajna imovina	124/031	2,8513	2,5393	2,3808	2,4409
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	89	84	86
3. Ukupni prihodi / Potraživanja	124/038	4,7823	4,2401	3,9439	3,9947
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	89	82	84
4. (Dobit nakon oporezivanja + Amortizacija) / Ukupna aktiva	(134+106)/055	0,0881	0,0858	0,0833	0,1030
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	97	95	117
5. Ukupni prihodi / Broj zaposlenih	124/137	249.935	257.049	266.310	317.512
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	103	107	127
6. Broj zaposlenih	137	87.525	83.592	82.985	83.651
<i>Indeks 1997=100</i>	-	100	96	95	96
7. Investicije u tijeku - kuna	154	0	0	3.087.093.805	3.175.910.660
8. Investicije u tijeku / Amortizacija	154/106	0	0	1,0889	0,9557

Obrtaj potraživanja, kao dijela kratkotrajne imovine, definira se kao odnos ukupnih prihoda (AOP 124) prema potraživanjima (AOP 038). Logično je da obrtaj

potraživanja bude brži od obrtaja ukupne kratkotrajne imovine, u kojoj se nalaze i zalihe, jer one imaju tendenciju da se koriste sporije od naplate potraživanja. U promatranome razdoblju obrtaj je potraživanja iznosio oko 4, ali je na svršetku razdoblja postao sporiji, što znači da je razdoblje naplate potraživanja postajalo sve duže. Zbog toga se može istaći da je produživanje naplate potraživanja usporavalo obrtaj kratkotrajne imovine, koje su potraživanja dio, a sporiji obrtaj kratkotrajne imovine je dalje usporavao obrtaj ukupnih poslovnih sredstava (aktive). Zbog toga se ubrzanje naplate potraživanja nameće kao presudna mjera za ubrzanje u krajnjoj liniji gospodarske djelatnosti sektora u cjelini.

Za dugoročnu je učinkovitost poslovanja posebno važno uočiti koliko sredstava za financiranje razvitka stvara aktiva. U tom je cilju potrebno izračunati odnos zbroja dobiti tekućeg razdoblja (AOP 134) i amortizacije (AOP 106) prema ukupnoj aktivi (AOP 055). Vrijednost toga pokazatelja u prve tri godine razdoblja kretala oko 0,085, ali je na svršetku godine 2000. porasla na 0,1030. To znači da je zbroj dobiti tekućeg razdoblja i amortizacije bio oko 10% od ukupne aktive, pa bi za povrat ukupne aktive bilo potrebno oko 10 godina poslovanja. To je razdoblje povrata ukupne aktive previše dugačko za sektor prijevoza, skladištenja i veza, a primjerenije bi razdoblje bilo ono od 5-8 godina.

Odnos ukupnih prihoda (AOP 124) prema broju zaposlenih (AOP 137) pokazuje stalan porast u tijeku razdoblja. Uzrok je tome dobrim dijelom i istovremeno smanjenje broja zaposlenih, ali je, pad broja zaposlenih bio manji od porasta ukupnih prihoda, pa je konačan rezultat ipak bio porast ukupnih prihoda po zaposlenome.

Za dugoročan razvitak presudne su investicije (AOP 154). Njih nije bilo u godinama 1997. i 1998., već samo u 1999. i 2000. Kako se učinci investicija pojavljuju tek nakon nekog vremena, može se zaključiti da su poboljšani rezultati poslovanja prema svršetku promatranoga razdoblja velikim dijelom nastali zbog investicijskih ulaganja. Da bi se sagledala prihvatljiva veličina investicija, potrebno je vidjeti odnos između investicija (AOP 154) i amortizacije (AOP 106). Ako je taj omjer jednak jedinici, tada je iznos investicija jednak iznosu amortizacije, što znači da se investicije financiraju samo iz amortizacije i osiguravaju uglavnom samo zamjenu sredstava, a ne i njihovo povećanje. Ako je taj pokazatelj veći od jedinice, znači da se za investicije, pored amortizacije, koristi i dobit iz poslovanja i dodatni kapital, pa investicije osiguravaju zamjenu i povrhu toga još i dio za razitak. U suprotnom, investicije nisu dovoljne niti da osiguraju zamjenu postojećih sredstava. U godini 1999. investicije su bile 8,89% veće od amortizacije, a u 2000. bile su 4,43% ($100,00 - 95,57 = 4,43$) manje. Može se zaključiti da se iznos investicija kretao oko iznosa amortizacije, što znači da se investiralo uglavnom u zamjenu sredstava, ali ne i u razvijanje sektora.

Dakle, analiza upravljanja imovinom ukazuje na to da u promatranom razdoblju nije bilo investicija u intenzivniji razvitak, pa se nisu mogli ni očekivati

značajniji razvojni učinci. Manji broj zaposlenih ostvarivao je podjednake rezultate poslovanja, ali se gospodarska djelatnost sektora usporavala zbog produljenja naplate potraživanja.

Ekonomičnost

Poslovanje poduzeća uključuje njegovu osnovnu djelatnost u okviru koje se pojavljuju poslovni prihodi i rashodi. No, na osnovnu je djelatnost vezana i financijska djelatnost koja uključuje financijske prihode i rashode. Zbroj svih prihoda i svih rashoda čini ukupne prihode i ukupne rashode poduzeća. Pokazatelji ekonomičnosti poslovanja sektora u promatranome razdoblju nalaze se u Tablici 4.

Odnos poslovnih prihoda (AOP 089) i poslovnih rashoda (AOP 095) u godinama 1997. i 1998. bio je manji od jedinice, što znači da poslovni prihodi nisu mogli pokriti poslovne rashode i u osnovnoj se djelatnosti ostvarivao gubitak. Na svršetku razdoblja poslovni su prihodi bili nešto veći od poslovnih rashoda, vrijednost omjera je porasla iznad jedinice, ali ne bitno.

Financijska djelatnost poduzeća, koja u načelu uključuje plasmane viška financijskih sredstava i uzimanje pozajmica u slučaju manjka, u tijeku cijeloga razdoblja ostvarivala je veća rashode nego prihode. Stoga je omjer financijskih prihoda (AOP 110) prema financijskim rashodima (AOP 117) stalno bio manji od jedinice, i pokazivao je tendenciju pada. Glavni je uzrok takvome kretanju bio porast financijskih rashoda zbog povećanog zaduživanja.

Tablica 4.

EKONOMIČNOST U SEKTORU PRIJEVOZA, SKLADIŠTENJA I VEZA U RAZDOBLJU 1997.-2002.

Pokazatelj	AOP oznaka	1997.	1998.	1999.	2000.
1. Poslovni prihodi / Poslovni rashodi	089/095	0,9981	0,9771	1,0097	1,0600
<i>Indeks 1997.=100</i>		<i>100</i>	<i>98</i>	<i>101</i>	<i>106</i>
2. Financijski prihodi / Financijski rashodi	110/117	0,6147	0,5614	0,3713	0,3793
<i>Indeks 1997.=100</i>		<i>100</i>	<i>91</i>	<i>60</i>	<i>62</i>
3. Ukupni prihodi / Ukupni rashodi	124/125	0,9888	0,9688	0,9815	1,0368
<i>Indeks 1997.=100</i>		<i>100</i>	<i>98</i>	<i>99</i>	<i>105</i>

Krajnja posljedica takvih kretanja je bila činjenica da su u prve tri godine razdoblja ukupni prihodi (AOP 124) bili manji od ukupnih rashoda (AOP125), pa je sektor u cjelini poslovao s gubitkom. Jedino u 2000.g. njihov je omjer porastao malo iznad jedinice, što znači da se pojavila mala pozitivna dobit prije oporezivanja i sektor je počeo poslovati uspješno tek na kraju razdoblja.

Rentabilnost

Krajnji je rezultat poslovanja maksimiranje rentabilnosti ili stvaranje neto dobiti, koja se zatim dijelom raspodjeljuje vlasnicima, a dijelom služi za financiranje daljeg razvijanja poduzeća. Rentabilnost se može mjeriti u odnosu na ukupna poslovna sredstva, tj. na sve proizvodne činitelje u poduzeću, ili na neke njihove pojedine dijelove. Izabrani pokazatelji rentabilnosti sektora prijevoza, skladištenja i veza u promatranome razdoblju navedeni su u Tablici 5.

Polazište za analizu rentabilnosti sektora jest činjenica da su u promatranom razdoblju neka poduzeća poslovala s gubitkom, i to s gubitkom koji je bio veći od visine kapitala. To znači da kapital u tim poduzećima nije bio dovoljan za pokriće gubitaka, pa su po logici stvari takva poduzeća morala ići u stečaj. Gubitak veći od visine kapitala (AOP 054) postojao je u svim godinama razdoblja, rastao je i na kraju razdoblja bio je gotovo 5 puta veći nego na početku. No, budući da se analizira rentabilnost sektora u cjelini, iznos toga gubitka u cijelom sektoru odbijen je od dobiti prije oporezivanja sektora, pa je za sektor dobijena dobit nakon pokrića gubitka.

Rentabilnost ukupnih poslovnih sredstava, definirana kao omjer dobiti tekućeg razdoblja nakon oporezivanja (AOP 134) prema ukupnoj aktivi (AOP 055), negativna je u prve tri godine razdoblja, što znači da je ostvaren gubitak, a tek je u godini 2000. postala pozitivna i iznosi 1,29%. Prema tome je poslovanje sektora u cjelini bilo nerentabilno i na kraju nedovoljno rentabilno.

Rentabilnost kapitala i rezervi, koja se definira kao odnos dobiti tekućeg razdoblja nakon oporezivanja (AOP 134) prema kapitalu i rezervama (AOP 057), negativna je u prve tri godine razdoblja, a pozitivna samo u godini 2000., i to svega 2,39%.

Tablica 5.

RENTABILNOST U SEKTORU PRIJEVOZA, SKLADIŠTENJA
I VEZA U RAZDOBLJU 1997.-2002.

Pokazatelj	AOP oznaka	1997.	1998.	1999.	2000.
1. Dobit nakon oporezivanja / Ukupna aktiva	134/055	-0,0094	-0,0215	-0,0172	0,0129
2. Dobit nakon oporezivanja / Kapital i rezerve	134/057	-0,0141	-0,0344	-0,0296	0,0239
3. Dobit nakon oporezivanja / Ukupni prihodi	134/124	-0,0171	-0,0418	-0,0345	0,0242
4. Dobit nakon oporezivanja / Broj zaposlenih	134/137	-4.283,12	-10.739,66	-9.186,60	7.691,71
5. Gubitak iznad visine kapitala - kuna	054	213.933.530	402.132.951	611.209.632	1.051.815.691
<i>Indeks 1997=100</i>	-	<i>100</i>	<i>188</i>	<i>286</i>	<i>492</i>

Nema sumnje, da je taj povrat previše spor i da potencijalni ulagači kapitala neće biti voljni ulagati u takav sektor.

Omjer dobiti tekućeg razdoblja nakon oporezivanja (AOP 134) prema ukupnim приходima (AOP 124) slijedi logično prethodno navedenu rentabilnost. Dakle, u prve je tri godine negativan, a pozitivan postaje tek u 2000. i iznosi 2,42%, što je izuzetno nisko u usporedbi s ostalim sektorima. To znači da od ukupnih prihoda 97,58% ($100,00 - 2,42 = 97,58$) služi za pokriće ukupnih rashoda i poreza na dobit, a tek 2,42% ostaje za vlasnike i razvitak poduzeća. Očito je da takva raspodjela ukupnih prihoda ne omogućuje normalan razvitak sektora, niti djeluje poticajno na potencijalne ulagače da ulažu kapital u taj sektor.

Rentabilnost proizvodnog činitelja rada mjerena je omjerom dobiti tekućeg razdoblja nakon oporezivanja (AOP 134) prema broju zaposlenih (AOP 137). Dakako, u prve tri godine sektor je u cjelini poslovao s gubitkom i tada je ostvaren gubitak po radniku, a u godini 2000. ostvarena je po radniku prosječno dobit nakon oporezivanja od 7 691.71 kuna. Budući da je u toj godini došlo i do blagog porasta broja zaposlenih, može se zaključiti da je poslovanje sektora bilo učinkovitije u odnosu na prijašnje, zahvaljujući investicijama ostvarenim a u godinama 1999. i 2000.g.

Prema tome, sektor je poslovao s gubitkom u promatranome razdoblju, a samo je u godini 2000. poslovanje bilo rentabilno. Kako su u 2000. porasli i broj zaposlenih i investicije, može se zaključiti da je sektor u toj godini prekinuo stagnaciju i krenuo je linijom razvitka.

Zaključak

Analiza učinkovitosti poslovanja sektora prometa Hrvatske, koji uključuje prijevoz, skladištenje i veze, u razdoblju 1997.-2000. je dovela do zaključaka koji se navode u nastavku.

(1) Sektor prometa trpi od nelikvidnosti, kao i ostalo gospodarstvo Hrvatske. Početak je problema u činjenici da upisani kapital u procesu privatizacije nije uplaćen, pa nije ostvarena osnovna pretpostavka za normalno poslovanje. Sporost u naplati potraživanja još je više produbljivala taj problem, tako da kratkotrajna imovina (zalihe, potraživanja, novac) na svršetku razdoblja nije bila dovoljna za pokriće kratkoročnih obveza. Podmirivanje tih obveza dodatnim zaduživanjem, otpisom potraživanja i kompenzacijama dodatno je povećavalo rashode poslovanja i smanjivalo učinkovitost poslovanja.

(2) Zaduzenost sektora u cjelini je rasla, jer su financijske obveze postajale sve veće u odnosu na ukupnu aktivu i financijski rashodi u odnosu na financijske prihode. Ipak, proizvodna je dobit (dobit prije oporezivanja + financijski rashodi) u svakoj godini veća od financijskih rashoda, što znači da je više nego dovoljna za njihovo podmirenje.

(3) Upravljanje imovinom bilo je takvo da nije bilo investicija za intenzivniji razvitak, koje jedine mogu osigurati razvojne učinke. Broj zaposlenih nešto se smanjio, ali su oni ipak postizali uobičajene rezultate poslovanja, iako se gospodarska djelatnost sektora sve više usporavala.

(4) Ekonomičnost je poslovanja niska. Ukupni su rashodi bili veći od ukupnih prihoda ili tek nešto manji. Glavni je uzrok tome činjenica da su financijski rashodi znatno veći od financijskih prihoda, a neznatan višak prihoda nad rashodima u osnovnoj djelatnosti donekle je to nadoknađivao. Dakle, postizana ekonomičnost u osnovnoj djelatnosti nije bila dovoljna da bitnije smanji deficit financijskih prihoda nad financijskim rashodima, koji se povećavao u promatranom razdoblju.

(5) Rentabilnost poslovanja sektora u cjelini pokazuje da se poslovanje odvijalo uglavnom s gubitkom, a tek se na svršetku razdoblja pojavila mala dobit, i to kao rezultat prethodno ostvarenih investicija. Broj zaposlenih polako se smanjivao i na svršetku promatranoga razdoblja dobit tekućeg razdoblja po zaposlenome bila je pozitivna. No, pojedina su poduzeća u sektoru ostvarivala gubitak čak i veći od visine kapitala, koji je neprestano rastao i stvarao preduvjete za njihov stečaj.

LITERATURA

1. L.A. Bernstein: "Analysis of Financial Statements", Dow Jones – Irwin, Homewood, Illinois, 1984.
2. R. F. Megis, W.B. Megis: "Financial Accounting", Mc Graw - Hill, 1989.
3. Nacionalna klasifikacija djelatnosti - Metodološke upute, Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1997.
4. Zakon o računovodstvu, Narodne novine. br. 90/92.
5. Podaci Zavoda za platni promet Hrvatske, elektronski zapis

EFFICIENCY OF THE TRANSPORT SECTOR IN CROATIA

Summary

The transport sector in Croatia includes transport, warehousing and communication. The analysis covered the efficiency of this sector over the period 1997-2000. The liquidity was negative over the whole period and much of the equity capital was signed up but not paid in. The level of debt was within the usual limits according to the standard rules. The asset management shows that investments occurred only at the end of the period and the turn over of the assets became slower. The sector produced losses for the most of the period and in the significant part of the sector the losses were higher than the equity capital.